

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 379.85: 364

Радіонова О.М.,кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму і готельного господарства
*Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова***Труфанова К.А.,**магістрантка,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова***Radionova Olha,**Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Tourism and Hospitality Management Department,
*O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv***Trufanova Kateryna,**Undergraduate Student,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

АНАЛІЗ ДОСТУПНОСТІ ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УКРАЇНІ

Радіонова О.М., Труфанова К.А. Аналіз доступності туризму для осіб з обмеженими можливостями в Україні. У статті проведено аналіз доступності туризму для осіб з обмеженими можливостями. Серед таких людей є значна частка енергійних і допитливих, тих, то прагне до яскравих вражень та нових відкриттів, і туризм для них – один із кращих способів проявити свої необмежені можливості. Встановлено, що люди з обмеженими можливостями в Україні поки що мають певні бар'єри для організації туризму. Зокрема, малодоступність залізничних і автомобільних вокзалів, транспортної доступності та адаптації туристичних маршрутів. Незважаючи на досить високий рівень доступності будівель аеропортів, є проблема в амбуліфтах для посадки і висадки людей, що пересуваються на візках. Аналіз доступності туристичних об'єктів та культурно-історичних пам'яток показав, що рівень їхнього розвитку є недостатнім для осіб з обмеженими можливостями. Проте попит на ринку туризму для осіб з обмеженими можливостями набирає значних обертів і є перспективним напрямом і самої туристичної галузі, і, що найбільш суттєво, реабілітації людей з обмеженими можливостями.

Ключові слова: туризм для осіб з обмеженими можливостями, аналіз, доступність, безбар'єрний туризм, доступність туристичних об'єктів.

Радионова О.Н., Труфанова К.А. Анализ доступности туризма для лиц с ограниченными возможностями в Украине. В статье проведен анализ доступности туризма для лиц с ограниченными возможностями. Среди таких людей есть значительная доля энергичных и любознательных, тех, кто стремится к ярким впечатлениям и новым открытиям, и туризм для них – один из лучших способов проявить свои неограниченные возможности. Установлено, что люди с ограниченными возможностями в Украине пока имеют определенные барьеры для организации туризма. В частности, малодоступность железнодорожных и автомобильных вокзалов, транспортной доступности и адаптации туристических маршрутов. Несмотря на достаточно высокий уровень доступности зданий аэропортов, имеются существенные проблемы в амбулифтах для посадки и высадки людей, передвигающихся на колясках. Анализ доступности туристических объектов и культурно-исторических памятников, показал, что уровень их развития является недостаточным для лиц с ограниченными возможностями. Впрочем, спрос на рынке туризма для лиц с ограниченными возможностями набирает значительные обороты и является перспективным направлением и самой туристической отрасли и, что наиболее существенно, реабилитации людей с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: туризм для людей с ограниченными возможностями, анализ, доступность, безбарьерный туризм, доступность туристических объектов.

Radionova Olha, Trufanova Kateryna. Analysis of the availability of tourism for people with disabilities in Ukraine. The article analyzes the availability of tourism for people with disabilities. Among such people there is a significant proportion of energetic and inquisitive, those who then strive for vivid impressions and new discoveries, and tourism for them is one of the best ways to show their unlimited possibilities. It has been established that people with disabilities in Ukraine still have certain barriers to organizing tourism. In particular, inaccessibility of railway and automobile stations, transport accessibility and adaptation of tourist routes. Despite the relatively high level of accessibility of airport buildings, there are significant problems in ambulances for boarding and alighting people in wheelchairs. Nowadays in Ukraine very often talk about accessibility, referring to ramps and transport for a disabled person, although in Europe they believe that accessibility is not only a possibility of unobstructed movement, but above all it is creating an environment in which a person with disabilities is comfortable would be able to communicate, learn and work. Demand for the accessible tourism market will grow rapidly in the near future. There is practically no information on accessible tourism and expert studies in our country, although it is a promising destination for the tourism industry itself and for the rehabilitation of people with disabilities. In Ukraine, tourism for a disabled person does not have widespread state support and is manifested in local initiatives of indifferent population, and is mainly interpreted as tourism for persons with disabilities (mainly limited to “businessmen”). In practice, most tourist sites are not adapted for people with hearing, vision, musculoskeletal problems, do not take into account the growth of visitors, etc. Disabled tourism in Ukraine is in high demand, but it develops mainly on the ambitions of indifferent people. An analysis of the accessibility of tourist sites and cultural and historical monuments showed that their level of development is insufficient for people with disabilities. However, the demand in the tourism market for people with disabilities is gaining significant momentum, and is a promising direction for the tourism industry itself, and, most importantly, the rehabilitation of people with disabilities.

Key words: tourism for people with disabilities, analysis, accessibility, barrier-free tourism, accessibility of tourist facilities.

Постановка проблеми. Туризм став стилем життя сучасної людини, в тому числі людей з обмеженими можливостями. Серед таких людей є значна частка енергійних і допитливих, тих, то прагне до яскравих вражень та нових відкриттів, і туризм для них – один з кращих способів показати на що здатна людина «не така як всі», проявити свої необмежені можливості. Адже саме туризм створює сферу повноцінного спілкування, можливість встановлення контактів, отримання підтримки, інтеграцію в суспільство; туризм здатний зберегти здоров'я, організувати правильний та корисний відпочинок [4, с. 8]. Актуальність даного питання сьогодні постала надзвичайно гостро, адже, «особливі» люди ізолюються від суспільства, страждають від різних видів дискримінації та мають надзвичайно обмежений доступ до соціальної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання розвитку інклюзивного туризму розглядалися в працях таких науковців як О.О. Бейдик, Н.В. Белюсова, О.І. Топалова, Т.І. Ткаченко, В. Монастирський [2; 1-5; 8–11] та ін. Проте дослідження організації туризму для людей з обмеженими можливостями в Україні вивчено не достатньо.

Мета і завдання дослідження. Проаналізувати доступність туризму для осіб з обмеженими можливостями в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні туризм для людей з особливими потребами став розвиватися порівняно недавно. Але в даний час він відроджується в абсолютно новому контексті. Питання про те, які варто вжити заходи щодо посилення комфорту відпочинку людей з обмеженими можливостями, піднімалось ще у 2010 році на Міжнародній конференції для фахівців з лікувально-оздоровчого туризму «Spa & Health». Країни, які брали участь в даному заході, висловлювали і пропонували свої думки та ідеї з питання про те, як забезпечити «безбар'єрний туризм» для особливих людей.

Розглянемо проблеми розвитку даного виду туризму в Україні.

Статистика свідчить, що динаміка частки людей обмеженими можливостями упродовж 2005–2016 років стрибкоподібно змінювалася в бік збільшення. Проте, починаючи із 2016 року частка осіб обмеженими можливостями помітно зменшилася. Кількість осіб із особливими потребами на сьогоднішній день становить приблизно 6% від всього населення України. Проте, порівнюючи зі статистичними даними 80-х років, варто відзначити, що їх частка зросла на 3%, у 80-х роках вона складала 3%. В 2018 року загальна чисельність осіб обмеженими можливостями у цифрових показниках в Україні становила 2 млн. 600 тис. осіб, у тому числі понад 240 тис. осіб 1-ї групи (в Донецькій, Одеській та Львівській областях – 8,8%, 5,6% та 5,8% відповідно, найменша чисельність – в Чернівецька область, Кіровоградська та Херсонська області – 6%, 1,8% та 1,8% відповідно), більше 900 тис. осіб 2-ї групи (найбільша чисельність в Одеській області та м. Києві – 7,0% та 7,1% відповідно, найменша – у Чернівецькій області, Херсонській – 1,7%, 1,6% відповідно) і близько 1,3 млн. осіб 3-ї групи (найбільше – у Львівській та Дніпропетровській областях – 8,2%, 6,6%, найменше у Херсонській і Чернівецькій областях – 2,0%, 1,8% [6].

Сьогодні подорожувати Україною людям з обмеженими можливостями вкрай важко, прикладом цьому є мала кількість світлофорів зі звуковими сигналами, відсутність тактильних доріжок перед пішохідними переходами і після них. Помітними прикладами дезадаптації населених пунктів по відношенню до осіб з обмеженими можливостями є нерівні тротуари, круті з'їзди, вибоїни на дорозі, відсутність доступу до громадського транспорту і не значна кількість доступних готельних номерів для такої категорії людей.

Через недосконалу специфіку транспортних систем та послуг люди з особливими потребами стикаються з труднощами переміщенням, доступом до інформації

та не можуть користуватися свободою пересування в тій же мірі, що і інші громадяни [2, с. 29].

Аналіз доступності залізничних вокзалів для людей з обмеженими можливостями свідчить про те, що у 2019р. лише 67% доступні для таких людей; 19% частково доступні; 14% – недоступні.

Доступність автовокзалів у 2019р. складає 41%, 22% – частково доступні та 37% – недоступні, що показано на рис. 1, 2 [7, с. 36].

Як приклад позитивного зрушення у напрямку створення умов людей з обмеженими можливостями у м. Києві, наприклад, вирішено проблеми доступного транспорту. Відтак, у лютому 2017 року місто отримало 10 автомобілів Citroen Jumper, призначених для безкоштовного обслуговування людей з обмеженими можливостями. Кожне авто спеціально обладнане автоматичним підйомником, кріпильними ремнями та петлями у підлозі для одночасного перевезення трьох людей у візках. Окрім того, передбачено 4 місця для супроводжуючих [5, с. 14].

Приватне Акціонерне Товариство «Укрзалізниця» в наявності має спеціальні вагони-купе із місцями для візочників. У таких вагонах є 20 місць спальних та 2 місця для осіб з обмеженими можливостями і супроводжуючого. Також є спеціально облаштований санітарний вузол. Згідно заяви пасажирів вагон доєднують до потяга, проте, звертатися потрібно за 5 днів до виїзду потяга на маршрут.

Авіаційний транспорт також потребує змін, пов'язаних, насамперед, із переобладнанням літаків для людей з обмеженими можливостями. Незважаючи на достатній рівень доступності аеропортних будівель, існує проблема дефіциту амбуліфтів для посадки-висадки людей-візочників. Досить важливим є й те, що у авіаційному транспорті фактично відсутні спеціальні інструкції із перевезення людей з особливими потребами.

Станом на 2019р., в Україні функціонує чотири міжнародні аеропорти – «Бориспіль», «Львів», «Дніпропетровськ», «Запоріжжя» та «Харків» (до 2014 р. аеропорт «Сімферополь» та «Донецьк»), які облаштовані спеціальними конструкціями для транспортування пасажирів із обмеженими можливостями [5, с. 14].

Для забезпечення доступності людей з обмеженими можливостями до об'єктів транспортної дорожньої інфраструктури Укравтодором побудовано 12700 пішохідних переходів наземних, із яких 9417 пристосовані для осіб із особливими фізичними потребами; 91 підземних пішохідних переходів, 29 з яких пристосовані для користування людям з особливими фізичними потребами; 36 надземних пішохідних переходів – 25 з яких пристосовані для осіб з обмеженими можливостями; облаштовано 16 світлофорів зі спеціальними звуковими пристроями для забезпечення безпечних умов руху для осіб з порушенням зору.

Вільний доступ до туристичних об'єктів для осіб з обмеженими можливостями залишається однією з невирішених проблем. Організація туризму в Україні для таких груп людей, на жаль, перебуває на початковому етапі становлення.

Станом на 2018 р. лідерами за кількістю заходів для розвитку туризму осіб з особливими потребами та маршрутами для осіб з обмеженими можливостями в Україні були Одеська, Запорізька, Рівненська та Полтавська області. Недостатньою за кількістю заходів для

осіб з обмеженими можливостями визначається Київська та Дніпропетровська області, які мають високий і середній рівень розвитку інфраструктури. У розрізі регіонів із низьким рівнем розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями вирізняється Харківська область. Хоча, як свідчать факти та статистика, у цьому регіоні найчастіше проводились заходи, спрямовані на розвиток «особливого» туризму. Область також характеризується достатньою кількістю маршрутів для людей з особливими потребами.

За кількістю перспективних і актуальних маршрутів для осіб з обмеженими можливостями серед регіонів із низьким рівнем розвитку інфраструктури вирізняється ще кілька областей, серед яких – Херсонська, Житомирська, Чернігівська, Закарпатська та Чернівецька області, що показано у табл. 1 [10, с. 67].

Аналіз діючих та перспективних туристично-екскурсійних маршрутів територією національних природних парків свідчить, що саме вище згадані території стали основою для створення переліку туристсько-екскурсійних маршрутів для маломобільних груп населення.

Фактично в кожному національному природному парку України функціонують пішохідні, велосипедні водні та кінні маршрути, але їхня кількість є недостатньою [9, с. 29].

Сьогодні в Україні дуже часто говорять про доступність, маючи на увазі пандуси та транспорт для осіб з обмеженими можливостями, хоча в Європі вважають, що доступність – це не тільки можливість безпешкодного пересування, а перш за все це створення середовища, в якій людина з особливими можливостями комфортно себе почувала б, могла спілкуватися, вчитися і працювати. Попит на ринку туризму, доступ-

Рис. 1. Доступність залізничних вокзалів для ЛОМ

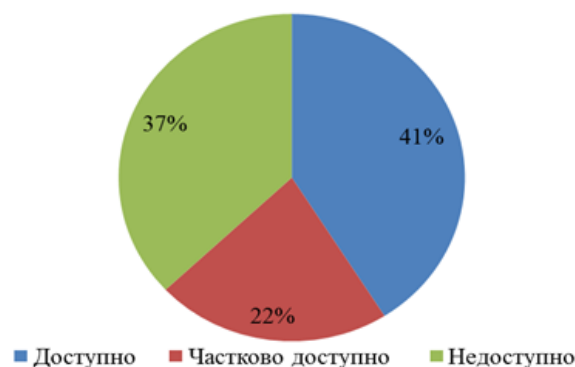

Рис. 2. Доступність автовокзалів для ЛОМ

**Перспективні та діючі туристсько-екскурсійні маршрути
для маломобільних груп населення на територіях НПП України за регіонами**

Регіон	Діючі «доступні» туристсько-екскурсійні маршрути	Перспективні «доступні» туристсько-екскурсійні маршрути
Вінницька	Пішохідний; НПП «Кармелюкове Поділля»	Пішохідний
Волинська	Пішохідний, водний, кінний; НПП «Прип'ять – Стохід»	Пішохідний, водний
Дніпропетровська область	Пішохідний, водний, кінний; НПП «Великий Луг»	Пішохідний, водний, кінний
Донецька область	Водний, кінний; НПП «Святі гори»	Відсутні
Житомирська область	Пішохідний	Пішохідний
Закарпатська область	Водний	Водний, кінний
Запорізька область	Пішохідний, водний, кінний	Пішохідний, водний, кінний
Івано-Франківська область	Пішохідний; НПП «Синевір»	Пішохідний, кінний
Київська область	Пішохідний; НПП «Голосіївський»	Пішохідний
Одеська область	Пішохідний, водний, велосипедний; НПП «Нижньодністровський»	Пішохідний, водний
Полтавська область	Водний; НПП «Пирятинський»	Водний
Рівненська область	Пішохідний; НПП «Дермансько-Острозький»	Відсутній
Сумська область	Пішохідний, водний, велосипедний; НПП «Гетманський»	Пішохідний, водний, велосипедний
Тернопільська область	Пішохідний, кінний, велосипедний	Пішохідний, кінний, велосипедний
Харківська область	Відсутні дані	Відсутні дані

ного для всіх, швидко зростатиме вже найближчим часом. Інформації про доступний туризм і експертні досліджень в нашій країні практично немає, хоча це перспективний напрямок і для самої туристичної галузі, і для реабілітації людей з обмеженими можливостями.

Багато людей з особливими потребами в Україні не можуть відпочивати в межах свого регіону через відсутність необхідних ресурсів, і тому можуть вибрати лише ті, які ними володіють. Проте, більшість відомих об'єктів туристичної інфраструктури в Україні залишаються недоступними для туристів з обмеженими можливостями.

Вважається, що найкращий розвиток інфраструктура отримала у таких містах – Львів, Харків, Ужгород, Дніпропетровськ.

На сьогодні перспективними напрямками розвитку туризму для людей з обмеженими можливостями є: лікувально-оздоровчий, культурно-пізнавальний, сімейно-молодіжний, професійно-трудовий і не олімпійської фізично-спортивної спрямованості. Хоча держава піклується про осіб з обмеженими можливостями (реабілітаційні центри, параолімпійський рух, санаторії, курорти, тощо), але значна частина категорії таких людей все ж знаходяться вдома наодинці зі своїми проблемами. Та й фактично особи з обмеженими можливостями в параолімпійському русі беруть участь тільки до 40 років, а далі людина змушена підтримувати своє здоров'я самостійно, без належного контролю спортивних тренерів і фахівців з проведення тренувань, без спортивних тренажерів і обладнання [1, с. 11].

При виборі туристського центру для осіб з обмеженими можливостями, необхідно передбачити рекомендації лікарів, врахувати кліматичні умови та наявність медичних установ в разі необхідності надання їм екстреної медичної допомоги. Також необхідно враховувати протяжність маршруту і умови переїзду. Протяжність маршруту повинна враховуватися відповідно до фізичних можливостей екскурсантів і їх побажань, а також відповідно до погодних і сезонних умов. Складаючи маршрут, необхідно враховувати наявність на маршруті і екскурсійних об'єктах пандусів та поручнів на сходах, пологих спусків у тротуарів в місцях наземних переходів вулиць. Підйоми і спуски пішохідної ділянки не повинні бути крутими.

Висновки. Отже, люди з обмеженими можливостями в Україні поки що мають певні бар'єри для організації туризму. Зокрема, малодоступність залізничних і автомобільних вокзалів, транспортної доступності та адаптації туристичних маршрутів. Незважаючи на достатньо високий рівень доступності будівель аеропортів, наявна проблема існує в амбуліфтах для посадки і висадки людей, що пересуваються на візках. Якщо говорити про доступність туристичних об'єктів та культурно-історичних пам'яток, то можна зауважити, що рівень їх розвитку є недостатнім для осіб з обмеженими можливостями. Втім, попит на ринку туризму для осіб з обмеженими можливостями, набирає значних обертів, і є перспективним напрямком і самої туристичної галузі, і, що найбільш суттєво, реабілітації людей з обмеженими можливостями.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Адаптивний туризм: предметна сутність, класифікації, моделі, видатні особистості, Миколаїв, 2016. 198 с.
2. Бейдик О.О., А.Л. Мельничук, О.І. Топалова. Адаптивний туризм: класифікація та науково-методологічні підходи до суспільно-географічного дослідження Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: зб. наук. праць. Херсон: ПП Вишемирський, 2017. С. 29.

3. Бейдик О.О., Мельничук Л., Орещенко А.В. Діагностика адаптивного А Часопис картографії : зб. наук. праць. 2017, Вип. 12. С. 90.
4. Бейдик О.О., Топалова О.І. Класифікація та нові типи адаптивного туризму Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 жовтня 2014 р., м. Черкаси). Черкаси : Брама-Україна, 2017. С. 8.
5. Белоусова Н.В. Впровадження інклюзивного туризму в соціально-реабілітаційну систему України. 2017. № 2 (42). С. 14.
6. Державна служба статистики . Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 28.11.2019).
7. Статистичний збірник. Туристична діяльність в Україні у 2018 році. К., 2018. 90 с.
8. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія Т.І. Ткаченко. К.: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2006. 537 с.
9. Топалова О.І. Суспільно-географічні передумови та перспективи розвитку адаптивного туризму в Україні : автореф. дис. канд. геогр. наук; спец. : 11.00.02 економічна та соціальна географія. К., 2016. 175 с.
10. Про становище осіб з інвалідністю в Україні. Національна доповідь. К., 2018. 198 с.
11. Монастирський В. Організація туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області Вісник Львівського університету. 2012. № 29(2) С. 164–170.
12. Радіонова О.М. Сучасні арт-об'єкти та інклюзивний туризм: діалектика співвідношень Економіка та суспільство. 2018. № 18. Режим доступу до журналу: <http://www.economyandsociety.in.ua>.

References:

1. Beydyk O.O. (2016) *Adaptyvnyy turyzm: predmetna sutnist', klasyfikatsiyi, modeli, vydatni osobystosti* [Adaptive tourism: subject matter, classifications, models, unique features]. Mykolayiv, 198 p.
2. Beydyk O.O. (2017) *Adaptyvnyy turyzm: klasyfikatsiya ta naukovy-metodolohichni pidkhody do suspil'no-heohrafichnoho doslidzhennya* [Adaptive tourism: the classification of scientific and methodological methods for suspension and heparaphragm] zb. nauk. prats'. Kherson : PP Vyshemyrskyy, pp. 29.
3. Beydyk O.O. (2017) *Diahnostyka adaptyvnoho turyzmu* [Diagnostics of adaptive tourism]. Chasopys kartohrafiyi : zb. nauk. prats'. Vyp. 12. pp. 90.
4. Beydyk O.O. (2017), *Klasyfikatsiya ta novi typy adaptyvnoho turyzmu , Turyzm i hostynnist' v Ukrayini: stan, problemy, tendentsiyi, perspektyvy rozvytku*[Classification of this type of adaptive tourism, tourism and hostine in Ukrayini: condition, problems, tendencies, perspectives] : mater. II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (16–17 zhovtnya 2014 r., m. Cherkasy). Cherkasy : Brama-Ukrayina, pp. 8.
5. Byelousova N.V. (2017), *Vprovadzhennya inklyuzyvnoho turyzmu v sotsial'no-reabilitatsiynu systemu Ukrayiny*, [Implementation of exclusive tourism in the social and rehabilitation system of Ukraine] *Molodyy vchenyy*. № 2(42). pp. 14.
6. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, (2018) URL: <http://ukrstat.gov.ua>. (accessed 22/11/2019). (in Ukrainian)
7. *Statystychnyy zbirnyk. Turystychna diyal'nist' v Ukrayini* (2018). [Statistical collection. Touristic activity.] K., 90 p.
8. Tkachenko T.I. (2006) *Stalyy rozvytok turyzmu: teoriya, metodolohiya, realiyi biznesu: monohrafiya* [An old link to tourism: theory, methodology, business realities: monograph] , K.: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 537 p.
9. Topalova O.I.(2016) *Suspil'no-heohrafichni peredumovy ta perspektyvy rozvytku adaptyvnoho turyzmu v Ukrayini* [Socio-geographical prerequisites and prospects for the development of adaptive tourism in Ukraine]. 11.00.02 ekonomichna ta sotsial'na heohrafiya Olesya Illivna Topalova K., 175 p.
10. *Pro stanovyshe osib z invalidnistyu v Ukrayini. Natsional'na dopovid'*. (2018) [On the situation of persons with disabilities in Ukraine. National report] K., 198 p.
11. Monastyrskyy V. (2012) *Orhanizatsiya turyzmu dlya osib z obmezhenymy mozhlyvostyamy u L'vivs'kiy oblasti* [Organization of tourism for persons with disabilities in Lviv region] *Visnyk L'vivs'koho universytetu* № 29(2). pp. 164–170.
12. Radionova O.M. (2018) *Suchasni art-ob'yekty ta inklyuzyvnyy turyzm: dialektyka spivvidnoshen'* *Ekonomika ta suspil'stvo*. [Contemporary Art Objects and Inclusive Tourism: The Dialectic of Relationships Economy and Society] № 18. Rezhym dostupu do zhurnalu: <http://www.economyandsociety.in.ua>.